

Motion till riksdagen 2020/21:4012

av Ali Esbati m.fl. (V)

med anledning av skr. 2020/21:169 Riksrevisionens rapport om statens insatser mot exploatering av arbetskraft

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheterna att inrätta arbetslivskriminalitetscenter för att stärka det myndighetsgemensamma arbetet mot den systematiska kriminaliteten på arbetsplatserna och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se till att lämpliga myndigheter tar fram en process för skydd och stöd som är anpassad till offer för arbetskraftsexploatering och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur riskgrupper för arbetskraftsexploatering i praktiken kan få bättre möjligheter att utkräva en avtalad eller inestående lön, hur krav på boendestandard och kostnad kan ställas på arbetsgivare när en anställd erbjuds boende som en del av anställningen samt om myndigheterna bör utöva tillsyn över arbetsvillkor för utländsk arbetskraft i branscher med ökad risk för arbetskraftsexploatering, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2 Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Skrivelsen innehåller regeringens bedömningar och åtgärder med anledning av Riksrevisionens rapport Statens insatser mot exploatering av arbetskraft – regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade (RiR 2020:27).

Riksrevisionen gör iakttagelsen att statens insatser mot exploatering av arbetskraft har stora brister och rekommenderar regeringen att ge myndigheterna på området tydliga uppdrag och mandat för att kunna genomföra åtgärder. Regeringen anser att arbetskraftsexploatering fortfarande är ett allvarligt samhällsproblem trots insatser för

att motverka detta men instämmer inte i att myndigheternas uppdrag och mandat är den huvudsakliga anledningen till att insatserna har svårt att fullt ut åtgärda problemet. Regeringen menar att en effektiv samverkan mellan myndigheterna är centralt för att motverka att människor utnyttjas. I skrivelsen gör regeringen också bedömningar av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer kring bl.a. det regelverk som ska motverka att arbetskraftsexploatering uppstår, information om rättigheter för arbetstagare samt stöd- och skyddsprocessen för utsatta för människohandel.

Regeringen redovisar vidtagna åtgärder som bl.a. omfattar en pågående översyn av delar av det relevanta regelverket, höjda ambitioner för samverkan mot arbetslivskriminalitet och uppdrag till myndigheterna att återkomma med förslag på hur en varaktig samverkan kan organiseras.

3 Inledning

På svensk arbetsmarknad förekommer en utbredd arbetslivskriminalitet. Oseriösa företag dumpar löner och villkor och bryter systematiskt mot lagar och regler i syfte att skaffa sig konkurrensfördelar. Arbetslivskriminaliteten påverkar arbetstagare, företag och i förlängningen hela samhället. Arbetstagare utnyttjas och tvingas arbeta för låga löner och till usla villkor, vilket även pressar ned löner och villkor för övriga löntagare i utsatta branscher. Företag som följer lagar, avtal och regler konkurreras ut av oseriösa aktörer. Samhället går miste om miljardbelopp via uteblivna skatter och avgifter. Utvecklingen är systemhotande och måste stoppas. För att stoppa utvecklingen krävs kraftfulla insatser från statens sida. En central del i detta arbete är att motverka arbetskraftsexploatering på svensk arbetsmarknad, dvs. att arbetskraft utnyttjas genom t.ex. mycket låga löner, orimligt långa arbetstider och dålig arbetsmiljö.

4 Riksrevisionens rapport

Riksrevisionens rapport Statens insatser mot exploatering av arbetskraft – regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade (RiR 2020:27) visar på stora brister i statens arbete mot arbetskraftsexploatering, främst på grund av att regeringen inte har gett myndigheterna mandat och tydliga uppdrag för att motverka problemet. Enligt Riksrevisionen finns bristerna i alla delar av systemet: i regelverk, kontroller, information och stöd till brottsoffer. Framför allt är det utländsk arbetskraft som drabbas, men i förlängningen riskerar arbetskraftsexploateringen att ge följdverkningar genom att företag som erbjuder goda arbetsvillkor slås ut (RiR 2020:7, s. 6).

Riksrevisionen ger tre övergripande rekommendationer till regeringen med anledning av granskningen.

För det första rekommenderar Riksrevisionen regeringen att ta ett helhetsgrepp för att motverka arbetskraftsexploatering genom att

- i. ge myndigheterna på området tydliga uppdrag och mandat för att kunna genomföra åtgärder mot problemet
- ii. ta fram en handlingsplan för att samla åtgärderna och möjliggöra uppföljning
- iii. ge Arbetsmiljöverket i uppdrag att samordna arbetet.

För det andra rekommenderar Riksrevisionen regeringen att se till att lämpliga myndigheter tar fram

- i. information tillgänglig för alla riskgrupper om arbetstagares rättigheter och skyldigheter samt information om vart man kan vända sig och hur man kan få hjälp och stöd om man är utsatt för arbetskraftsexploatering
- ii. en process för skydd och stöd som är anpassad till offer för arbetskraftsexploatering.

För det tredje rekommenderar Riksrevisionen regeringen att utreda följande områden:

- i. hur riskgrupper för arbetskraftsexploatering kan få bättre möjligheter att utkräva en avtalad eller inestående lön
- ii. hur krav på boendestandard och kostnad kan ställas på arbetsgivare när en anställd erbjuds boende som en del av anställningen
- iii. om myndigheterna bör utöva tillsyn över arbetsvillkor för utländsk arbetskraft i branscher med ökad risk för arbetskraftsexploatering.

5 Regeringens skrivelse

I skrivelsen vänder sig regeringen mot Riksrevisionens iakttagelse att myndigheternas uppdrag och mandat är den huvudsakliga anledningen till att statens insatser mot arbetskraftsexploatering har svårt att fullt ut åtgärda problemet. Regeringen framhåller att en effektiv samverkan mellan myndigheterna är centralt för att motverka att människor utnyttjas på svensk arbetsmarknad. De relevanta myndigheterna behöver, enligt regeringen, kunskap om och goda förutsättningar att identifiera tecken på att människor utnyttjas för att vid behov kunna vidta adekvata åtgärder. Samtliga myndigheter som genomför arbetsplatsinspektioner behöver även, enligt regeringen, adekvat utbildning om arbetskraftsexploatering (skr. 2020/21:169 s. 5). Regeringen redogör därefter för det myndighetsgemensamma arbetet mot arbetslivskriminalitet och framhåller att åtgärderna i nuläget inriktas på att skapa förutsättningar för en effektiv myndighetssamverkan och ökad kunskap hos de som arbetar operativt i de aktuella miljöerna (skr. 2020/21:169 s. 6). Regeringen hänvisar vidare till dels pågående utredningar inom området (såsom Utredningen för arbetskraftsinvandring), dels de uppdrag som nyligen getts till berörda myndigheter inom ramen för arbetet mot arbetslivskriminalitet (A2021/00085). Sammantaget framgår det av skrivelsen att regeringen inte avser att vidta några åtgärder med anledning av Riksrevisionens rekommendationer.

6 Vänsterpartiets ståndpunkt

6.1 Brister i Riksrevisionens granskning – ytterligare åtgärder krävs

Vänsterpartiet delar regeringens bedömning att en effektiv samverkan mellan myndigheterna är centralt för att motverka arbetskraftsexploatering. Vi delar även regeringens bedömning att myndigheternas uppdrag och mandat inte är den huvudsakliga anledn-

ingen till att statens insatser mot arbetskraftsexploatering inte åtgärdar problemet fullt ut. Myndigheternas uppdrag och mandat är relativt tydliga. Enligt vår mening är den huvudsakliga anledningen det faktum att staten inte satsar tillräckligt med resurser på det myndighetsgemensamma arbetet mot arbetslivskriminalitet och arbetskraftsexploatering – ett faktum som Riksrevisionen över huvud taget inte berör i sin granskning.

För att berörda myndigheter ska kunna samverka på ett effektivt sätt, och motverka arbetslivskriminalitet och arbetskraftsexploatering, krävs i första hand mer resurser i form av höjda och riktade anslag. Vänsterpartiet kan konstatera att regeringens satsning på området inte räcker givet problemets omfattning. Vi har därför bl.a. föreslagit kraftiga höjningar av anslaget till Arbetsmiljöverket, den myndighet som samordnar arbetet mot arbetslivskriminalitet (mot. 2020/21:3193).

Utöver mer resurser behöver det myndighetsgemensamma arbetet stärkas och utvecklas på andra sätt. Ett sätt att stärka och utveckla arbetet är att inrätta särskilda kontor där företrädare för de berörda myndigheterna kan arbeta tillsammans. I Norge, där arbetet mot arbetslivskriminalitet är mer utvecklat än i Sverige, finns fem sådana kontor på olika platser i landet. Dessa senter mot arbetslivskriminalitet utgör en viktig del i arbetet mot den systematiska arbetslivskriminaliteten på norsk arbetsmarknad. Vänsterpartiet anser att detta är en bra modell som Sverige bör överväga.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheterna att inrätta arbetslivskriminalitetscenter i syfte att stärka det myndighetsgemensamma arbetet mot den systematiska kriminaliteten på arbetsplatserna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det är vidare viktigt att de samverkande myndigheterna kan utbyta den information som krävs för en effektiv och ändamålsenlig kontrollverksamhet. Nuvarande regelverk om offentlighet och sekretess, som förhindrar informationsutbyte mellan myndigheter, behöver ses över och förändras i syfte att möjliggöra en förbättrad myndighetssamverkan. Vänsterpartiet välkomnar regeringens ambitioner på detta område. Behovet av att förändra sekretessreglerna har lyfts av såväl LO som Skatteverket. Vi förutsätter att regeringen tillsätter en utredning skyndsamt och att frågan snabbutreds i enlighet med förslagen i Ds 2021:1. Reglerna behöver ändras i närtid för att möjliggöra en förbättrad myndighetssamverkan i arbetet mot arbetslivskriminalitet och arbetskraftsexploatering på svensk arbetsmarknad.

En grundläggande och viktig uppgift är att förhindra att arbetskraftsexploatering över huvud taget sker på svensk arbetsmarknad. Majoriteten av dem som exploateras är utländsk arbetskraft, varav många är arbetskraftsinvandrare från länder utanför EU. Nuvarande regelverk för arbetskraftsinvandring är riggat för att arbetsgivare ska kunna utnyttja arbetstagare med låga löner och dåliga villkor. För att förhindra att arbetskraftsinvandrare exploateras på svensk arbetsmarknad behöver regelverket för arbetskraftsinvandring förändras i grunden. Vänsterpartiet har länge krävt att regelverket ska förändras i syfte att minska arbetsgivarnas makt och stärka arbetskraftsinvandarnas ställning – ett rättvist system för arbetskraftsinvandring (mot. 2020/21:431). I Riksrevisionens rapport nämns regelverket för arbetskraftsinvandring som en av flera faktorer som har potential att motverka att arbetskraft exploateras (RiR 2020:27, s. 11). Riksrevisionen väljer dock, av utrymmesskäl, att inte beröra regelverket för arbetskraftsinvandring inom ramen för granskningen – trots att det utgör en huvudorsak till den arbetskraftsexploatering som präglar delar av svensk arbetsmarknad. Det är anmärkningsvärt. En genomgående förändring av nuvarande regelverk för arbetskraftsinvandring torde vara en av de mest centrala insatser som staten kan göra på området.

Vid sidan av de åtgärder som redogjorts för ovan, vilket Riksrevisionen inte valt att titta på i sin granskning av statens insatser mot arbetskraftsexploatering, behöver ytterligare åtgärder vidtas för att motverka att arbetskraft exploateras på svensk arbetsmarknad. Statens insatser är viktiga, men minst lika viktiga är de insatser som fackföreningsrörelsen gör. Skyddsombuden, såväl lokala som regionala, har en central roll i arbetet med att upptäcka och anmäla missförhållanden på arbetsplatser, däribland arbetskraftsexploatering. En stark fackföreningsrörelse med hög organisationsgrad och många skyddsombud, i synnerhet inom de branscher som har en ökad risk för arbetskraftsexploatering, är därför helt avgörande. Vi ser därför allvarligt på dels den sjunkande organisationsgraden inom flera LO-förbund, dels det faktum att tusentals skyddsombud inom LO-förbunden valt att lämna sina uppdrag det senaste decenniet. Utvecklingen måste vändas.

6.2 Vänsterpartiets syn på Riksrevisionens rekommendationer

Riksrevisionen ger tre övergripande rekommendationer till regeringen med anledning av granskningen. Vänsterpartiet bedömer att den första rekommendationen (att regeringen bör ta ett helhetsgrepp för att motverka arbetskraftsexploatering genom att ge myndigheterna på området tydliga uppdrag och mandat för att kunna genomföra åtgärder mot problemet, ta fram en handlingsplan för att samla åtgärderna och möjliggöra uppföljning samt ge Arbetsmiljöverket i uppdrag att samordna arbetet) ligger i linje med det arbete regeringen bedriver på området, vilket regeringen redogör för i skrivelsen (skr. 2020/21:169 s. 9).

Vad gäller Riksrevisionens andra rekommendation (att regeringen bör se till att lämpliga myndigheter tar fram information tillgänglig för alla riskgrupper om arbetstagares rättigheter och skyldigheter, information om vart man kan vända sig och hur man kan få hjälp och stöd om man är utsatt för arbetskraftsexploatering samt en process för skydd och stöd som är anpassad till offer för arbetskraftsexploatering) bedömer vi att regeringens arbete på området till viss del omfattar det Riksrevisionen rekommenderar, vilket regeringen redogör för i skrivelsen (skr. 2020/21:169 s. 7 f.). Här finns det dock anledning för regeringen att göra mer, i synnerhet vad gäller att se till att lämpliga myndigheter tar fram en process för skydd och stöd som är anpassad till offer för arbetskraftsexploatering. Det saknas i dag.

Regeringen bör se till att lämpliga myndigheter tar fram en process för skydd och stöd som är anpassad till offer för arbetskraftsexploatering. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vad gäller Riksrevisionens tredje rekommendation (att regeringen bör utreda hur riskgrupper för arbetskraftsexploatering kan få bättre möjligheter att utkräva en avtalad eller inestående lön, hur krav på boendestandard och kostnad kan ställas på arbetsgivare när en anställd erbjuds boende som en del av anställningen samt om myndigheterna bör utöva tillsyn över arbetsvillkor för utländsk arbetskraft i branscher med ökad risk för arbetskraftsexploatering) bedömer vi att regeringen i nuläget inte gör tillräckligt. Det finns därför anledning för regeringen att följa Riksrevisionens rekommendation.

Regeringen bör utreda hur riskgrupper för arbetskraftsexploatering i praktiken kan få bättre möjligheter att utkräva en avtalad eller inestående lön, hur krav på boendestandard och kostnad kan ställas på arbetsgivare när en anställd erbjuds boende som en del av anställningen samt om myndigheterna bör utöva tillsyn över arbetsvillkor för

utländsk arbetskraft i branscher med ökad risk för arbetskraftsexploatering. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ali Esbati (V)

Ulla Andersson (V)

Tony Haddou (V)

Ilona Szatmari Waldau (V)

Lorena Delgado Varas (V)

Birger Lahti (V)

Ciczie Weidby (V)